

Đề xuất giải pháp hoàn thiện pháp luật và nâng cao hiệu quả quyết định hình phạt trong các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên

■ **TS. LƯƠNG THỊ KIM DUNG; ThS. BÙI HƯNG NGUYÊN; CN. NGUYỄN VIỆT HÀ**
 Trường Đại học Hàng hải Việt Nam

TÓM TẮT: Quyết định hình phạt (QĐHP) là việc Hội đồng xét xử (HĐXX) sẽ cân nhắc loại hình phạt cụ thể cho chủ thể phạm tội tương xứng với tính chất và mức độ nguy hiểm mà hành vi phạm tội gây ra. Bài báo làm sáng tỏ những vấn đề lý luận về khái niệm, đặc điểm của QĐHP, thực tiễn QĐHP trong các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên. Từ những bản án được phân tích, nhóm tác giả đã chỉ ra những vướng mắc, bất cập trong QĐHP đối với các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên, chỉ ra nguyên nhân, từ đó đề xuất giải pháp hoàn thiện pháp luật và nâng cao hiệu quả của QĐHP trong bối cảnh ngày càng nhiều các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên đang gia tăng tại Việt Nam.

TỪ KHÓA: Quyết định hình phạt, thuyền viên.

ABSTRACT: Penalty decision is an important law application activity in which the Trial Panel will select a specific punishment for the offender commensurate with the nature and level of danger that the offense causes. The article has been clarified the theoretical issues about the concept and characteristics of the penalty decision, the practice of deciding the penalty for the cases of infringing upon seafarers' lives. From the analyzed judgments, the authors have pointed out the obstacles and inadequacies in the penalty decision for the cases of infringing upon seafarers' lives, pointing out the causes, therefore proposing the perfect solution legislation and improve the effectiveness of punishment decisions in the context of an increasing number of cases of infringing upon seafarers' lives in Vietnam.

KEYWORDS: Penalty decision, seafarers.

và phát triển ngành. Tuy nhiên, do đặc thù hiện trường xảy ra các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên thường diễn ra trên biển, khó thu thập đầy đủ chứng cứ, dẫn đến khả năng QĐHP của HĐXX không chính xác. Bên cạnh đó, các quy định về căn cứ QĐHP trong BLHS năm 2015 còn hạn chế, có nhiều cách hiểu chưa thống nhất. Do đó, nghiên cứu và đề xuất các giải pháp hoàn thiện pháp luật và nâng cao hiệu quả QĐHP trong các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên là vô cùng quan trọng, cần thiết, có ý nghĩa lý luận và thực tiễn.

2. KHÁI NIỆM, ĐẶC ĐIỂM CỦA QĐHP TRONG CÁC VỤ ÁN XÂM PHẠM TÍNH MẠNG THUYỀN VIÊN

QĐHP "là việc Tòa án sẽ lựa chọn loại hình phạt cụ thể (bao gồm hình phạt chính và có thể cả hình phạt bổ sung) với mức độ cụ thể trong phạm vi luật định để áp dụng cho người phạm tội" [1]. Khi QĐHP, HĐXX sẽ căn cứ được quy định trong BLHS, căn cứ vào tính chất và mức độ nguy hiểm của hành vi phạm tội, căn cứ vào nhân thân người phạm tội, căn cứ vào các tình tiết tăng nặng hoặc giảm nhẹ trách nhiệm hình sự (Điều 51, Điều 52) để lựa chọn ra hình phạt và mức hình phạt cụ thể cho người phạm tội.

Từ cơ sở đó, có thể đưa ra khái niệm QĐHP trong các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên "là hoạt động thực tiễn của HĐXX được thực hiện sau khi đã xác định xong tội danh giết người của bị cáo, dựa trên các căn cứ QĐHP luật định để từ đó lựa chọn mức hình phạt cụ thể dành cho bị cáo phạm tội xâm phạm tính mạng thuyền viên".

QĐHP là hoạt động áp dụng pháp luật có đặc điểm: (1) chủ thể thực hiện QĐHP chỉ có thể là HĐXX lựa chọn khung hình phạt và mức hình phạt cho bị cáo; (2) chủ thể bị áp dụng hình phạt chỉ có thể là thể nhân chứ không phải là pháp nhân thương mại; (3) là hoạt động mang tính sáng tạo và tùy nghi cao, phụ thuộc nhiều vào kỹ năng trình độ chuyên môn, đạo đức của HĐXX.

3. THỰC TIỄN QĐHP TRONG CÁC VỤ ÁN XÂM PHẠM TÍNH MẠNG THUYỀN VIÊN

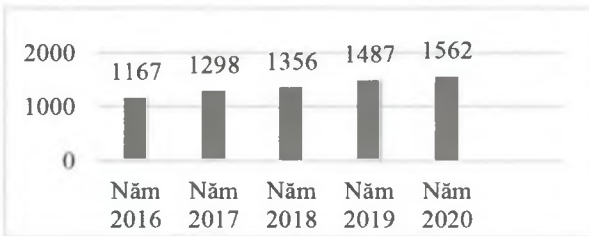
3.1. Những kết quả đạt được

Số liệu báo cáo thống kê cho thấy, các vụ án giết người liên tục tăng cao qua các năm với thủ đoạn, công cụ gây án ngày càng dã man, mang tính chất thảm án. Số lượng vụ án giết thuyền viên cũng tăng, riêng năm 2020 đã xảy ra 32 vụ với 47 bị cáo bị xét xử. Nhìn chung, các vụ án đều

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

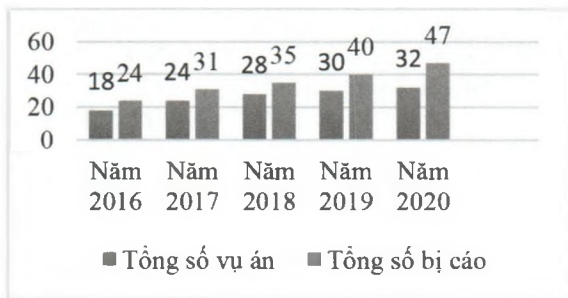
Tính mạng con người là một khách thể quan trọng được Bộ luật Hình sự (BLHS) bảo vệ. Đối với ngành Hàng hải, bảo vệ sinh mạng thuyền viên là cốt lõi cho sự tồn tại

được đưa ra xét xử đảm bảo tính công khai, dân chủ, bình đẳng, khách quan, không “xử oan người vô tội” hay “bỏ lọt tội phạm”. HĐXX dựa vào kết quả tranh tụng tại phiên tòa cũng như xem xét, đánh giá khách quan, toàn diện mọi chứng cứ trong hồ sơ, cân nhắc tất cả tình tiết tăng giảm nhẹ, tăng nặng TNHS, “tính chất”, “mức độ” nguy hiểm của hành vi, nhân thân bị cáo để lựa chọn hình phạt cho bị cáo đúng pháp luật và thể hiện được ý nghĩa, mục đích của hình phạt. Nghiên cứu kết quả xét xử vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên từ năm 2016 đến năm 2020 cho thấy phần lớn các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên không bị kháng cáo, kháng nghị hoặc nếu có thì đều được Tòa án cấp phúc thẩm quyết định giữ nguyên bản án về tội danh cũng như khung hình phạt áp dụng.

Nguồn: Báo cáo thống kê của Tòa án Tối cao

Hình 3.1: Tổng số vụ án giết người trên phạm vi toàn quốc (từ năm 2016 đến năm 2020)

Nguồn: Báo cáo thống kê của Tòa án Tối cao

Hình 3.2: Tổng số vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên trên cả nước (từ năm 2016 đến năm 2020)

3.2. Những tồn tại, bất cập

- Thứ nhất: Việc định tội danh trong một số trường hợp chưa chính xác, dẫn đến QĐHP không đúng.

Theo hồ sơ vụ án, ngày 27/12/2019, tàu cá đăng ký số BV 90279-TS đang neo đậu ăn cơm thì giữa thuyền viên Tâm và Linh tranh cãi, Linh túm tóc đập mạnh đầu Tâm vào thành tàu. Thấy Hậu nhìn mình nên Tâm chửi Hậu. Hậu bực tức lấy 1 con dao nhỏ, đâm một nhát vào đùi trái Tâm rồi rút dao ra về ăn cơm tiếp. Linh tiếp tục đánh Tâm, đến khi nhìn thấy máu trên đùi Tâm thì bỏ đi. Sau đó, các thuyền viên phát hiện Tâm đã chết và theo bản “Kết luận giám định pháp y” nguyên nhân chết là do “chấn thương sọ não”. HĐXX đã tuyên Linh 16 năm tù, Hậu 6 năm tù đồng phạm giết người [3]. Theo quan điểm tác giả, trong vụ án này, không có sự bàn bạc trước giữa Linh với Hậu về việc giết anh Tâm, tỷ lệ thương tích Hậu gây ra cho anh Tâm không phải nguyên nhân gây chết người. Rõ ràng về mặt chủ quan, Hậu không có ý định đâm dao vào vùng trọng yếu để cố ý tước đi sinh mạng nạn nhân mà chỉ có mục đích

gây thương tích cho nạn nhân. Do đó, việc truy tố Hậu về tội danh đồng phạm giết người là không đủ cơ sở.

- Thứ hai: Việc QĐHP trong nhiều trường hợp nhẹ, không tương xứng với “tính chất”, “mức độ” nguy hiểm của hành vi. Trong bản án số 2/2020/HS-ST thể hiện thuyền viên Long bị bệnh tim, ít tham gia lao động nên hay bị thuyền viên Bình, Sinh đánh đập. Khoảng 20h ngày 12/5/2019, tàu kéo mẻ lưới đầu nhưng ông Long mệt, không tham gia, bị Bình dùng tay đánh. Đến 23h, kéo mẻ lưới thứ hai nhưng ông Long mệt nên Bình đã ném ông Long xuống biển và Hiếu đã vớt đưa ông Long lên tàu. Khoảng 1h sáng ngày 13/5/2019, khi kéo mẻ lưới thứ 3, ông Long mệt, dù đã van xin nhưng vẫn bị Sinh ném xuống biển. Hiếu lại kéo ông Long lên tàu. Khoảng 5h sáng, Hiếu phát hiện ông Long đã chết nên Bình, Sinh đã bàn với Hiếu ném thi thể ông Long xuống biển. Tòa đã tuyên Bình, Sinh 7 năm tù về tội giết người, 2 năm tù về tội xâm phạm mô mà thi thể, Hiếu 18 tháng tù về tội xâm phạm mô mà thi thể. Việc tuyên 7 năm tù cho Sinh và Bình về tội giết người là mức nhẹ, không tương xứng bởi lẽ cả 2 đều biết ông Long bị bệnh tim, việc vớt nạn nhân liên tiếp xuống biển 2 lần, trong đêm tối khi tàu đang ở ngoài khơi thể hiện tính hung hãn, côn đồ của bị cáo. Khung hình phạt khoản 2 Điều 123 là từ 7 năm đến 15 năm tù, hai bị cáo được hưởng mức thấp nhất của khung là quá nhẹ, không thể hiện được ý nghĩa của hình phạt.

- Thứ ba: Hồ sơ vụ án trong quá trình điều tra chưa thu thập đầy đủ chứng cứ, dễ dẫn nguy cơ QĐHP không chính xác. Trong vụ án xảy ra trên tàu Dynamic Ocean 08 ngày 19/6/2017, máy trưởng Vũ Sỹ Uyên đã bị TAND Hải Phòng tuyên tội giết thuyền trưởng Dũng với hình phạt 20 năm tù. Chứng cứ vụ án chỉ dựa vào chính lời khai nhận của ông Uyên, theo đó, động cơ giết thuyền trưởng là do mâu thuẫn trong quá trình chia tiền bán dầu thừa. Hiện trường vụ án không hề thu thập được chứng cứ bởi đại phó Hiếu đã chỉ đạo thuyền viên trên tàu dọn dẹp phòng thuyền trưởng, vứt laptop, điện thoại, đồ vật, quần áo, rèm cửa, con dao có dính máu xuống biển. Đến ngày 22/01/2018, ông Uyên thay đổi lời khai, khẳng định mình nhận tội là do bị ép cung (bút lục 385 - 400) [4]. Ngày 24/7/2019, Tòa phúc thẩm TAND Cấp cao tại Hà Nội đã đưa bị cáo Uyên ra xử và tuyên y án sơ thẩm dù bị cáo liên tục kêu oan. Vụ án khép lại nhưng còn quá nhiều tình tiết chưa làm sáng tỏ, hoạt động thu thập chứng cứ chưa đầy đủ rất dễ QĐHP oan sai trên thực tế.

3.3. Nguyên nhân của những tồn tại, bất cập

Thứ nhất, do BLHS hiện hành các quy định về căn cứ QĐHP còn chưa chặt chẽ, chưa có văn bản hướng dẫn thống nhất, dẫn đến việc QĐHP còn mang tính tùy tiện, đặc biệt trong việc áp dụng các tình tiết giảm nhẹ.

Thứ hai, do quá trình thu thập chứng cứ gặp khó khăn, hầu hết các vụ xâm phạm tính mạng thuyền viên đều xảy ra trên biển, nhiều trường hợp xảy ra trong đêm tối không có người làm chứng. Đối tượng phạm tội dễ phi tang vật chứng, thậm chí ném xác nạn nhân xuống biển, khi lực lượng chức năng tiếp nhận đã không còn thu được chứng cứ tại hiện trường.

Thứ ba, do trình độ chuyên môn của HĐXX chưa đáp ứng được yêu cầu thực tiễn của QĐHP.

Thứ tư, do chưa có sự phối hợp tốt giữa các cơ quan tiến hành tố tụng, kiểm sát hoạt động tư pháp, giám đốc xét xử chưa thật hiệu quả để kịp thời khắc phục các sai sót xảy ra.

4. ĐỀ XUẤT GIẢI PHÁP HOÀN THIỆN PHÁP LUẬT VÀ NÂNG CAO HIỆU QUẢ QĐHP TRONG CÁC VỤ ÁN XÂM PHẠM TÍNH MẠNG THUYỀN VIÊN

4.1. Hoàn thiện các quy định về QĐHP trong BLHS năm 2015

Cụ thể: (1) Sửa quy định miễn TNHS tại Điều 29 BLHS theo hướng chỉ có HĐXX mới có thẩm quyền tuyên bố bị cáo được miễn TNHS hay không; (2) Sửa Điều 50 của BLHS, theo đó cần quy định rõ về “*tình chất và mức độ nguy hiểm cho xã hội của hành vi phạm tội*” để tránh sự “tùy nghi” cao của HĐXX trong việc xem xét, đánh giá, cân nhắc khi QĐHP; (3) Nên hướng dẫn đối với các tình tiết như: “*người phạm tội là người có thành tích xuất sắc trong sản xuất, chiến đấu, học tập hoặc công tác*” (điểm v, khoản 1, Điều 51); “*dùng thủ đoạn hoặc phương tiện có khả năng gây nguy hại cho nhiều người để phạm tội*” (điểm n, khoản 1, Điều 52) được hiểu thống nhất là mỗi một tình tiết được liệt kê trên là một tình tiết hay phải đáp ứng tất cả các yếu tố tại điểm đó mới coi là một tình tiết giảm nhẹ, tăng nặng TNHS? Hướng dẫn việc xác định tình tiết nào “*có thể coi là tình tiết khác*” để được xác định là tình tiết giảm nhẹ TNHS (theo khoản 2, Điều 51, BLHS năm 2015) nhằm tránh tùy tiện khi QĐHP; (4) Ban hành hướng dẫn khoản 2 Điều 54 BLHS về QĐHP dưới mức thấp nhất của khung để xác định “*vai trò không đáng kể*” của “*người giúp sức trong vụ án đồng phạm*”.

4.2. Ban hành các án lệ mẫu làm cơ sở thống nhất cho QĐHP đối với tội xâm phạm tính mạng thuyền viên

Việt Nam hiện đã có 56 án lệ nhưng chưa có án lệ nào liên quan đến các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên. Do đó, TAND tối cao cần sớm xem xét và công bố án lệ nhằm tạo căn cứ cho lập luận, phán quyết trong quá trình QĐHP. Giải pháp này sẽ giúp HĐXX có thêm một nguồn tham khảo giá trị bên cạnh BLHS để có cách hiểu thống nhất trong quá trình áp dụng pháp luật, tránh sự tùy tiện, đảm bảo các vụ án có tình tiết tương tự sẽ được xét xử như nhau, từ đó nâng cao chất lượng QĐHP.

4.3. Nâng cao trình độ chuyên môn của HĐXX

Để đáp ứng yêu cầu, đối với Thẩm phán, cần thực hiện các giải pháp sau: (1) thường xuyên tổ chức đào tạo, bồi dưỡng nâng cao trình độ xét xử; (2) thay đổi quy chế tuyển dụng Thẩm phán bằng hình thức thi tuyển Thẩm phán; (3) nâng chế độ lương, thưởng và đãi ngộ động viên giúp Thẩm phán vượt qua các cám dỗ tiêu cực trong quá trình xét xử và QĐHP; (4) tăng cường kiểm tra việc thực thi công vụ của Thẩm phán, kịp thời phát hiện các vi phạm; (5) thường xuyên tổ chức các buổi rút kinh nghiệm, trao đổi nghiệp vụ giúp các Thẩm phán nâng cao chất lượng QĐHP. Bên cạnh đó cũng cần thường xuyên tổ chức các khóa bồi dưỡng nghiệp vụ đối với Hội thẩm nhân dân để nâng cao chất lượng QĐHP.

4.4. Tăng cường công tác phối hợp giữa các cơ quan tiến hành tố tụng

Để QĐHP chính xác, cần thực hiện tốt nguyên tắc “*phối hợp - chế ước*” giữa Cơ quan điều tra, Viện Kiểm sát và Tòa

án theo hướng: (1) tăng cường phối hợp trong việc thu thập, kiểm tra, đánh giá chứng cứ để tìm ra sự thật khách quan của vụ án; (2) thống nhất giữa Cơ quan điều tra, Tòa án, Viện kiểm sát về cách hiểu và quan điểm áp dụng thống nhất pháp luật trong quá trình giải quyết vụ án; (3) xây dựng quy chế phối hợp, trao đổi thông tin về kết quả điều tra, xét xử tội phạm, tránh việc “*trả hồ sơ yêu cầu điều tra bổ sung*”; (4) VKSND cần kết hợp với Tòa án tăng cường mở phiên tòa lưu động xử án xâm phạm tính mạng thuyền viên, đặc biệt liên quan tới tàu cá tại các khu vực đông ngư dân để giáo dục ý thức pháp luật, tôn trọng quyền sống của con người.

4.5. Tăng cường tuyên truyền giáo dục ý thức pháp luật cho các thuyền viên

Phần lớn nguyên nhân phạm tội của bị cáo nảy sinh từ những mâu thuẫn nhỏ nhặt trong quá trình làm việc, sinh hoạt chung, dẫn đến nóng giận bột phát để tước đi tính mạng của nạn nhân. Môi trường làm việc trên biển lâu, cách biệt đời sống xã hội và áp lực công việc cũng dẫn đến sự trầm cảm, bột phát đó. Vì vậy, các chủ tàu, cơ quan quản lý nhà nước về hàng hải cần có những biện pháp tuyên truyền giáo dục ý thức tuân thủ pháp luật để giúp các thuyền viên tự kiểm chế bản thân, không xâm phạm tới quyền và lợi ích hợp pháp của các thuyền viên khác.

4.6. Có cơ chế hỗ trợ pháp lý cho thuyền viên

Trong các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên, bị cáo chủ yếu là thuyền viên trên các tàu cá, vốn là lao động phổ thông, thiếu trình độ, thiếu hiểu biết pháp luật. Do đó, cần có cơ chế hỗ trợ pháp lý trong trường hợp bị cáo không có người bào chữa để bị cáo có thể bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của mình.

5. KẾT LUẬN

Như vậy, QĐHP là hoạt động cuối cùng của HĐXX, trên cơ sở cân nhắc các căn cứ luật định để lựa chọn hình phạt cụ thể dành cho bị cáo. Trong phạm vi khuôn khổ của một bài báo, tác giả đã làm rõ những vấn đề lý luận về QĐHP, thực tiễn QĐHP, phân tích những bất cập, nguyên nhân để từ đó đề xuất các giải pháp hoàn thiện pháp luật và nâng cao hiệu quả của QĐHP trong các vụ án xâm phạm tính mạng thuyền viên, đáp ứng yêu cầu phòng ngừa và đấu tranh với tội phạm trong tình hình mới.

Lời cảm ơn: Nghiên cứu này được tài trợ bởi Trường Đại học Hàng hải Việt Nam trong đề tài mã số: DT21-22.09.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Trường Đại học Luật Hà Nội (2018), *Giáo trình Luật hình sự Việt Nam*, tập 1, NXB. Công an nhân dân.
- [2]. Thư viện TAND Tối cao, *Thông tin bản án*.
- [3]. *Trích lục bản án 32/2021/HS-ST ngày 11/5/2021 của Tòa án nhân dân tỉnh Bà Rịa - Vũng Tàu*.
- [4]. *Trích lục hồ sơ vụ án Lê Sỹ Uyên tại Phòng lưu trữ hồ sơ Tòa án nhân dân TP. Hải Phòng*.

Ngày nhận bài: 06/4/2022

Ngày chấp nhận đăng: 26/5/2022

**Người phản biện: TS. Nguyễn Văn Trường
TS. Nguyễn Thành Lê**